

RAZVOJ NARODNE VLASTI NA RIJEČKOM PODRUČJU OD 1941. DO 1945. GODINE

Antun GIRON
Zavod za povijesne i društvene
znanosti IC JAZU Rijeka

UDK 35 (497.13-3 Rijeka) »1941/1945«
Pregledni članak
Ur. 3. 10. 1988.

U članku se daje pregled i periodizacija razvoja organa narodne vlasti na riječkom području u razdoblju od 1941. do 1945. godine.

Pojmom riječko područje obuhvaćen je teritorij Kastavštine, liburnijski dio Istre, Rijeka i Kvarnersko primorje od Rijeke do Kraljevice. Na tom su geografskom prostoru, u razdoblju od 1941. do 1945. g., paralelno s talijanskim, ustaškim i njemačkim upravnim oblastima, djelovali i demokratski revolucionarni organi vlasti, koji od 1942. g. nose jedinstveni naziv - narodnooslobodilački odbori. Istovremeno djelovanje talijanskog, ustaškog i njemačkog upravnog aparata te njemu suprotstavljenog sistema narodne vlasti ukazuje na činjenicu da se u okviru NOP-a, kojim rukovodi KPH, odvijao proces revolucionarnih mijena. Taj se proces nije odvijao istovremeno i s istim intenzitetom na čitavom riječkom području. Međutim, globalno gledajući, razvoj narodne vlasti na riječkom području odvijao se kroz pet razvojnih etapa:

1. Od kraja 1941. do sredine 1942. godine,
2. Od sredine 1942. do proljeća 1943. godine,
3. Od sredine do kraja 1943. godine,
4. Od početka 1944. do ljeta 1944. godine,
5. Od sredine 1944. do konačnog oslobođenja riječkog područja u svibnju 1945. godine.

1.

Komunistička partija Jugoslavije koja je pokrenula i organizirala NOB nije imala unaprijed stvoren model organa revolucionarne vlasti. Stoga u početnoj fazi NOB-a rukovodstva KPH preuzimlju one organizacijske oblike koji su već ranije bili u funkciji klasnog radničkog pokreta. Njihov osnovni cilj je osiguranje materijalne osnovice NOP-a.

Na anketiranom teritoriju Kotara Kastav već je krajem 1941. g. formiran Glavni odbor Narodne pomoći za čitavo područje Kotara. Kotarski odbor NOF-a, te četiri rajonska odbora s kojima su povezani povjerenici u pojedinim selima, osnovan je početkom siječnja 1942. g. na osnovi direktiva Okružnice br. 3 CK KPH. Ti odbori NOF-a djelovali su kao politički organi, ali i kao organizacijski oblici prikupljanja materijalnih sredstava. Sredinom siječnja bili su razgraničeni poslovi odbora NP i odbora NOF-a, pa je Kotarski odbor NOF-a preuzeo cjelokupnu organizaciju opskrbe partizanskih jedinica i interniranih suradnika NOP-a. Iako se izvršavanje njegovih odluka temeljilo na principu dobrovoljnosti, njihovo provođenje ukazuje da Odbor NOF-a već ima izvjesne atribute vlasti. Stoga se on ponekad naziva i Kotarski NOO, iako taj naziv faktički nije nosio.

Tijekom veljače 1942. g. u Sušaku je osnovan Glavni odbor Narodne pomoći, dok se Odbor NOF-a, osnovan ujesen 1941. g., raspao zbog istupa predstavnika građanskih stranaka. Tako na području Kotara Sušak kao začeci organa narodne vlasti nastavljaju djelovati Glavni odbor NP, devet odbora NP na gradskom i šest odbora NP u selima na području Kotara.

Na dijelu riječkog područja koje se već između dvaju ratova nalazilo u granicama Italije, KPH tek nastoji stvoriti svoje organizacije. Stoga na tome području još uvijek nisu bile stvorene osnovne pretpostavke za osnivanje odbora NP ili pak odbora NOF-a.

2.

Osnivanjem NOO-a kao privremenih organa narodne vlasti u skladu s propisima VŠ NOV i POJ i Okružnicom br. 4 CK KPH, te vertikalnim povezivanjem NOO-a, začinje nova epata razvoja narodne vlasti na riječkom području. Oscilacije i zastoji koji se pri tome javljaju bili su uvjetovani pojačanim pritiskom i terorom talijanskih vojnih i civilnih vlasti.

Proces osnivanja i vertikalnog povezivanja NOO-a na području Kotara Kastav odvija se kontinuirano od lipnja do srpnja 1942. godine. Krajem lipnja na području Kotara djeluju četiri tzv. »mjesna« NOO-a nadležna za područje pojedine županije, odnosno porezne općine, te 18 tzv. »malih« faktički seoskih NOO-a, kojima su mjesni NOO-i nadležni organi. Takvo povezivanje koje se temeljilo na tradiciji nekadašnje samoupravne Kastavske općine, bit će, uz izvjesne modifikacije, trajno prisutno na području Kastavštine. Daljnju izgradnju sistema narodne vlasti zaustavili su, na izvjesno vrijeme, ofenzivne operacije i teror talijanskih trupa. No, već u listopadu, na području Kotara djeluje devet mjesnih NOO-a, a u prosincu i Inicijativni kotarski NOO Kastav.

Na području Kotara Sušak NOO-i nastaju uglavnom na Grobinštini. Sredinom lipnja na tome području djeluje pet seoskih NOO-a, a krajem mjeseca seoski NOO-i nastaju i na području Hreljina. Povezivanje postojećih NOO-a u sistem onemogućili su ofenziva i teror talijanskih snaga. Što više, uslijedila je pasivizacija odbornika i raspad već osnovanih NOO-a. Do kraja godine NOO-i nisu bili obnovljeni, iako je u studenom, barem formalno, bio osnovan Kotarski NOO Sušak. Stoga je u ožujku 1943. g. sektor Jelenje-Grobnik priključen organiziranjem Kotaru Kastav. Do kraja

travnja KNOO Kastav-Grobnik uspijeva uspostaviti povjerenike NOP-a u 14 sela Grobinštine i tako stvoriti osnovu za obnovu NOO-a.

Krajem 1942. g. nastaju začeci organa narodne vlasti u čitavoj Kastavštini i liburnijskom dijelu Istre. Zahvaljujući političkom djelovanju Prve istarske partizanske čete, od rujna do prosinca su osnovani NOO-i ili postavljeni povjerenici NOP-a u selima: Brgud, Kučeli, Poljane, Rukavac, Rupa i Veprinac. Međutim, djelovanje tih začetaka narodne vlasti prestaje nakon razbijanja Čete u prosincu 1942. godine.

3.

Slijedeću etapu u razvoju NOO-a na riječkom području karakterizira izgradnja jedinstvenog sistema narodne vlasti. Snažan poticaj tome dali su bez sumnje osnutak AVNOJ-a i ZAVNOH-a, te slom fašističke diktature i kapitulacije Italije.

Sredinom travnja 1943. g., u skladu s »poslovníkom o radu NOO-a« Inicijativnog odbora ZAVNOH-a, na području Hrvatskog primorja je osnovan Inicijativni okružni NOO kao nadležni organ narodne vlasti za kotareve: Crikvenica, Kastav-Grobnik, Krk, Novi, Senj i Sušak. Od njegova osnutka do I zasjedanja ZAVNOH-a proces vertikalnog povezivanja NOO-a na području kotareva Kastav-Grobnik i Sušak znatno je uznapredovao. Sredinom lipnja, tj. u vrijeme konstituiranja ZAVNOH-a, u Kotaru Kastav-Grobnik djeluju: KNOO, sedam sektorskih NOO-a na kastavskom i sedam seoskih NOO-a na grobničkom dijelu Kotara. U Kotaru Sušak djeluju: KNOO, Općinski NOO Hreljin-Zlobin, 16 seoskih i 13 rajonskih NOO-a. Ti NOO-i, povezani preko Okružnog NOO-a sa ZAVNOH-om, čine, istina još uvijek nepotpun, ali jedinstven sistem narodne vlasti u Hrvatskoj.

Značajan napredak ostvaren je i na dijelu riječkog područja zapadno od rapalske granice. Zahvaljujući angažiranju OF Slovenije i KK KPH Kastav na tome se području u svibnju ponovo osnivaju NOO-i i uspostavljaju povjerenici NOP-a. Nakon osnutka Okružnog NOO-a za Istru, u kolovozu 1943. g., oni dolaze u nadležnost toga organa narodne vlasti.

Kapitulacija Italije nije izazvala značajnije pomake u postojećoj organizaciji NOO-a. Naime, zbog nužnosti jačanja vojne komponente NOP-a, zapostavljen je rad na jačanju sistema civilne vlasti. Ipak su tada nastale značajne promjene, kako u pogledu državno-pravnog statusa riječkog područja, tako i u pogledu njegove teritorijalno-upravne podjele. Naime, Rujanskim odlukama, premda unilateralnim, prekinute su državno-pravne veze Pokrajine Istre s Italijom. Rijeka i Kotar Kastav, koji sada obuhvaća čitavo područje tzv. prave Kastavštine, dolaze u nadležnost Pokrajinskog NOO-a za Istru. Kotar Kastav, tzv. pridružena Općina Klana i Kotar Lovran trebali su sačinjavati jedan od pet okruga Pokrajine pod nazivom Riječki okrug. Zbog ofenzive njemačkih snaga početkom listopada, planirana administrativna podjela nije mogla biti realizirana. Kotar Kastav je vraćen u sastav Okruga Hrvatsko primorje, a Grobinština je ponovo pripala Kotaru Sušak. U sastavu Pokrajine Istre ostao je Kotar Lovran u kojemu je početkom studenog osnovan KNOO nadležan za teritorij od Vedeža do Brseča, te grad Rijeka u kojemu je tijekom prosinca formiran Riječki odbor NOP-a. Sredinom prosinca Pokrajinski NOO za Istru je podijelio Pokrajinu na tri okruga. U Okrug I. (sjeverna Istra), nazvan kasnije Okrug Buzet, bio je uvršten liburnijski dio Istre u nadležnosti KNOO-a Lovran.

4.

Nova etapa u razvoju narodne vlasti na riječkom području uslijedila je nakon konsolidacije i učvršćivanja KPH, obnove istarskih i sređivanja primorsko-goranskih snaga NOVH. Međutim, kvalitativnom razvoju narodne vlasti pridonijeli su, dakako, uspjesi NOP-a na širem jugoslavenskom prostoru. Jedan od najznačajnijih svakako je II. zasjedanje AVNOJ-a nakon kojega su NOO-i i formalno-pravno dobili status upravnih i sudskih organa na čitavom jugoslavenskom etničkom prostoru.

Početakom 1944. g. dolazi do bitnih promjena, pa i nesporazuma u pogledu administrativnih međa na riječkom području. Vraćanje Kotara Kastav u sastav Oblasti Istre i njegovo stavljanje u nadležnost ONOO-a za Buzet nije bilo sporno. Spor je nastao oko nadležnosti nad dijelom Kotara Sušak, a zatim se ograničio na gradsko područje Sušaka. Naime, Oblasni NOO za Istru je smatrao da Rijeka i Sušak moraju tvoriti jedinstveno gradsko područje s GNOO-om Rijeka-Sušak u okviru Oblasti Istre. Okružni NOO za Hrvatsko primorje je pak smatrao da Sušak kao centar Hrvatskog primorja mora ostati u njegovoj nadležnosti. Spor je riješen u travnju 1944. g. usvajanjem stava CK KPH da Sušak treba pripadati Okrugu Hrvatsko primorje. Teško je sa sigurnošću utvrditi točan datum i razloge ovakvog stava CK KPH. Nema dvojbe, međutim, da su na to utjecali politički činioци, a ne svrsishodnija teritorijalno-upravna podjela. Na to upućuje projekt stvaranja upravnog aparata kojega je MNOO Sušak u ožujku dostavio Oblasnom NOO-u za Istru i Primorje, a u kojemu je evidentno izražen građanski autonomnaški koncept civilne uprave na jedinstvenom gradskom području Rijeka-Sušak.

Pitanje administrativne granice između Sušaka i Rijeke nije izolirana teritorijalno-upravna mijena u prvoj polovici 1944. godine. Područje Kotara Kastav, koje je stavljeno u nadležnost ONOO-a za Buzet, bilo je podijeljeno na četiri općine: Kastav, Klana, Matulje i Volosko-Opatija. U siječnju su, međutim, djelovala samo dva općinska NOO-a i to: Kastav i Klana. Krajem veljače formiran je Općinski NOO Matulje, a krajem ožujka je izvršena reorganizacija općinskih NOO-a. Naime, ukinut je Općinski NOO Kastav, a formirani su općinski NOO-i Sv. Matej (Viškovo) i Zemet. Novoformiranim općinskim NOO-ima pripao je i dio šireg gradskog područja Rijeke; Gornja i Donja Drenova općini Sv. Matej, a Kantrida i Plase S. Nicolò (Krnjevo) općini Zemet. U isto vrijeme je na području općine Volosko-Opatija formiran KNOO Opatija kojemu su početkom travnja stavljene u nadležnost općine Matulje i Jušići. Osnivanje općinskih NOO-a Mune i Volosko nije moglo biti realizirano zbog ofenzive njemačkih snaga i njenih posljedica. Osnutkom Kotara Opatija bile su definirane zapadne međe Kotara Lovran kojemu su pripale općine: Lovran, Mošćenice i Veprinac s nadležnim općinskim NOO-ima.

Administrativne promjene provedene su i na onom dijelu riječkog područja koje je ostao u sastavu Okruga Hrvatsko primorje. Naime, nakon izdvajanja Kotara Kastav i općine Fužine iz sastava Okruga, od istočnog dijela Kotara Sušak obrazovan je posebni Kotar Kraljevica. Na području novoosnovanog Kotara djelovao je tada jedan općinski i jedan mjesni NOO.

Utvrđivanje administrativnih granica i reorganizacije nisu jedina karakteristika sistema narodne vlasti u ovom razdoblju. Iako su NOO-i još uvijek općepolitički organi NOP-a, status upravno-sudskih organa i funkcije koje su iz toga proizlazile obvezivale su ih na izgradnju svoga unutrašnjeg ustrojstva. Početna faza sastojala se

od zaduživanja pojedinih odbornika za određeni sektor rada. Na toj razini izgrađeno-
sti unutrašnjeg ustrojstva ostali su sve do sredine 1944. g. kotarski NOO-i Kraljevica i
Sušak, dok su kotarski NOO-i Kastav, Lovran i Opatija zabilježili vidan napredak. U
razdoblju ožujak-travanj KNOO Kastav je osnovao: Gospodarski, Kulturno-prosvjet-
ni, Prometni i Zdravstveni odsjek, Gospodarsku komisiju i Kotarski narodni sud. U
istom razdoblju KNOO Lovran je uspostavio Upravni i Sudski odjel te izvršio pripre-
me za osnutak Gospodarskog i Socijalnog odjela, dok je KNOO Opatija uspio
osnovati samo Upravni i Sudski odjel.

5.

Nova etapa razvoja narodne vlasti na riječkom području nastaje u drugoj polovici
1944. g. kao rezultat političke pobjede NOP-a i vojnih uspjeha istarskih i primorsko-
goranskih jedinica NOVH. Međutim, najbitniji činioci kvalitativnog razvoja NOO-a
bili su, bez sumnje, uspjesi NOP-a na međunarodnom planu, III. zasjedanje ZAV-
NOH-a i osnutak Izvršnog odbora JNOF-a Hrvatske. Naime, od tada političku
funkciju preuzimlju odbori JNOF-a, a NOO-i postaju isključivo državni organi Fede-
ralne Države Hrvatske u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.

Na području kotareva Kraljevica i Sušak kotarski odbori JNOF-a preuzimlju
funkciju političkih organa NOP-a već u kolovozu 1944. godine. I pored toga, kotarski
NOO-i se nisu uspjeli osposobiti za djelovanje u svim sferama svoje nadležnosti. Nai-
me, u okviru kotarskih NOO-a Kraljevica i Sušak tada djeluju tek socijalni odjeli i
gospodarske komisije te začeci upravnih i sudskih odjela. Ipak su do pred kraj godine
ti kotarski NOO-i uspjeli uspostaviti: odjele narodnog gospodarstva, upravne odjele,
ali ne i narodne straže. U međuvremenu je KNOO Kraljevica dokinuo općinske
NOO-e jer nisu imali uvjeta za rad. Budući da se predviđalo pripajanje toga Kotara
Kotaru Sušak, dokidanje općinskih NOO-a nije imalo većeg značaja.

Na dijelu riječkog područja, u nadležnosti Oblasnog NOO-a za Istru je počet-
kom lipnja provedena reorganizacija postojećih okruga. Iz Okruga Buzet izdvojeni su
kotarevi: Kastav, Lovran, Opatija, sela Vele i Male Mune te Žejane koji su s Rijekom
stavljani u nadležnost novog Okružnog NOO-a za Rijeku. Međutim, taj ONOO očit-
no nije davao očekivane rezultate, pa je 12. i 13. srpnja ponovo izvršeno njegovo konsti-
tuiranje. Do početka rujna novi ONOO za Rijeku je uspostavio: Prosvjetni odjel,
Prop-odjel, Socijalni odjel, Odio narodnog gospodarstva i Prehrambenu komisiju. Po-
četkom rujna funkciju političkog organa NOP-a preuzima Okružni odbor JNOF-a, a
nadležnost ONOO-a za Rijeku proširuje se na kotareve Čepić i Kras u skladu s no-
vom reorganizacijom Oblasti Istre. Do pred kraj godine u okviru ONOO-a za Rijeku
djelovali su još: Odio unutarnje uprave s Upravnom komisijom i Narodnom stražom,
Tajništvo, Odjel za obnovu zemlje i Okružni narodni sud.

Paralelno s osposobljavanjem ONOO-a za Rijeku za vršenje upravnih i sudskih
funkcija državnog organa tekao je i razvoj kotarskih NOO-a na području Okruga. Re-
organizacije provedene u razdoblju srpanj-listopad na području kotareva: Kastav,
Lovran i Opatija osigurale su nužnu kadrovsku popunu pojedinih kotarskih NOO-a.
Naime, početkom srpnja je na području Kotara Kastav formiran novi Općinski NOO
Kastav, a krajem listopada je iz sastava Općine Zamet izdvojena Kantrida i priključe-
na gradskom području Rijeke. Početkom rujna je iz sastava Kotara Lovran izdvojena

Općina Veprinac i pripojena Kotaru Opatija, a na području Kotara Lovran je bila formirana nova Općina Brseč s nadležnim Općinskim NOO-om.

U istom razdoblju kotarski NOO-i: Kastav, Lovran i Opatija osnovali su još kotarske i općinske prosvjetne odjele. Do listopada ti su kotarski NOO-i u okviru upravnih odjela osnovali upravne komisije i kotarske narodne straže koje su im omogućavale da svoje odluke provode i putem prinude. Iako su, s izuzetkom Kotara Opatija, kotarski odbori JNOF-a formirani tek u proljeće 1945. g., svi kotarski NOO-i u Okrugu Rijeka faktički su vršili funkciju organa državne uprave.

Dakle, u razdoblju od 1941. do 1945. g., na riječkom području je izgrađen sistem NOO-a koji s uspjehom obavljaju sve one funkcije koje su tijekom NOB-a bile najneophodnije. Bez obzira na to što im unutrašnje ustrojstvo nije u potpunosti usklađeno s uputstvima ZAVNOH-a o radu NOO-a kao državnih organa, oni funkcioniraju kao civilna vlast nove Jugoslavenske države. Naime, oni su u uvjetima okupacije obavljali osnovne upravne i sudske poslove iz svoje nadležnosti, organizirali gospodarski život, prehranu stanovništva i jedinica NOV, vodili politiku socijalne skrbi i zdravstvene zaštite, organizirali izlaženje dnevnih listova i rad osnovnih škola prema programu Prosvjetnog odjela ZAVNOH-a.

IZVORI I LITERATURA

A) Izvori:

Arhiv Vojnoistorijskog instituta - Beograd
Fond C KPH

Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske - Zagreb
Fond Agitpropa CK KPH 1942-1945

Fond CK KPH

Fond Oblasni NOO za Istru

Fond OK KPH za Hrvatsko primorje

Fond Okružni NOO za Rijeku

Historijski arhiv Pazin - Pazin

Fond Oblasni NO za Istru

Muzej narodne revolucije - Rijeka

Zbirka dokumenata;

Zbirka štampe;

Zbirka memoarske građe

Instituto Gramsci - Roma

B) Literatura:

ALATRI, Paolo: *L'antifascismo italiano*, knjiga 2, Firenze 1961;

Almanah Kraljevine Jugoslavije, IV. jubilarni svezak, Zagreb 1931;

ANTIĆ, Vinko: *Nepokorena Istra i put do Prve istarske partizanske čete, Prva istarska partizanska četa: O 30-godišnjici osnutka 1942-1972*, Rijeka 1972, str. 27-71;

Isti: *Razvoj komunističkog pokreta u Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i Istri 1941-1943, Savez komunista Jugoslavije 1919-1979: Istra, Hrvatsko primorje, Gorski kotar*, Rijeka 1980, str. 137-175;

- BLAŽEVIĆ, Jakov: *Tražio sam crvenu nit*, Zagreb 1976;
- BUTOROVIĆ, Radule: *Sušak i Rijeka u NOB*, Rijeka 1975;
- CATALANO, Franco: *Storia del Comitato di Liberazione Nazionale Alta Italia*, Milano 1975;
- DIMINIĆ, Dušan: *Istra u partizanskom notesu (1943-1945)*, Pula 1986;
- DRNDIĆ, Ljubo: *Oružje i sloboda Istre (1941-1943)*, Zagreb 1978;
- FOGAR, Galliano: *Sotto l'occupazione nazista nelle provincie orientali*, Udine 1960;
- GIRON, Antun: Dva zapisnika osnivačkih sastanaka Okružnog NOO-a za Rijeku sredinom 1944. godine, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 21, Rijeka 1977, str. 7-26;
- Isti: Nastanak i razvoj organa narodne vlasti na otoku Rabu, *Rapski zbornik*, Zagreb 1987, str. 491-498;
- Isti: Narodnooslobodilačka borba na opatijskom Krasu, *Libumijske teme*, 5, Opatija 1983, str. 85-98;
- Isti: Položaj Rijeke i okolice u vrijeme kapitulacije Italije i nakon nje (srpanj-listopad 1943. godine), *Problemi sjevernog Jadrana*, 4, Rijeka-Zagreb 1982, str. 109-126;
- Isti: Razvoj NOR-a i socijalističke revolucije na lovranskom području, *Libumij-ske teme*, 6, Opatija 1987, str. 103-113;
- Isti: Zapisnik Konferencije pročelnika upravnih odjela kotarskih NOO-a u okrugu Hrvatsko primorje prosinca 1944. godine, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 22, Pazin-Rijeka 1978, str. 9-19;
- GIRON, Antun - Ive Zurak: Zapisnici sjednica Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Delnice 1943-1945. godine, *Historija radničkog pokreta, NOR-a i socijalističke revolucije u Istri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru*, 5/1982-1984, Rijeka 1984, str. 247-323;
- Istra i Slovensko primorje: Borba za slobodu kroz vjekove*, Beograd 1952;
- JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta: *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945*, Zagreb 1977;
- KOMAR, Slavko: *Sušački dani 1941 (Povijesno-memoarski zapisi)*, Rijeka 1986;
- KOSANOVIĆ, Đorđe: *Ekonomskopolitička djelatnost narodne vlasti u toku NOB-a*, Zagreb 1964;
- KOVAČIĆ, Ivo: Građa za historiju NOP-a u Istri u drugoj polovici 1942. godine, *Prva istarska partizanska četa: O 30-godišnjici osnutka 1942-1972*, Rijeka 1972, str. 91-150;
- Isti: Grobinština u narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1943, *Grobinština u radničkom pokretu i revoluciji*, Rijeka 1981, str. 59-266;
- Isti: *Koncentracioni logor Kampion na Rabu 1942-1943*, Rijeka 1983;
- LABINJAN, Galiano - Dražen Vlahov: Izvještaj Oblasnog komiteta KPH za Istru 1944-1945, *Pazinski memorijal*, 13, Pazin 1984, str. 453-556;
- LANDIKUŠIĆ, Rafael: *Priručnik o političkoj i sudbenoj podjeli Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 1942;

MANDIĆ, Davor: Organizaciona i kadrovska struktura narodnooslobodilačkih odbora na teritoriju Kotara Kras (1942-1945. g.), *Buzetski zbornik*, 12, Buzet 1988, str. 13-34;

MANDIĆ, Oleg: Kastav i Kastavština u srednjem i novom vijeku, *Zbornik Kastavštine*, 1, Rijeka 1978, str. 23-54;

MATAS, Josip: Ustanički dani u Istri i Prva istarska partizanska četa, *Prva istarska partizanska četa: O 30-godišnjici osnutka 1942-1972*, Rijeka 1972, str. 167-190;

MIKOLIĆ, Mario: Istra 1943. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 3, Zagreb 1973, str. 53-69;

Isti: NOP Istre (jesen 1943 - jesen 1944. godine), *Pazinski memorijal*, 6, Pazin 1977, str. 63-145;

PALLANTE, Pierluigi: *Il P.C.I. e la questione nazionale Friulli-Venezia Giulia 1941-1945*, Udine 1980;

PAULETICH, Antonio: La guerra dei volantini 1941-1945: Appelli del Movimento popolare di liberazione agli Italiani della Venezia Giulia, *Quaderni*, 2, Pola-Pula 1972, str. 9-224;

PLEŠE, Zdenko: Narodnooslobodilačka borba i socijalistička revolucija na području Grobinštine 1943-1945, *Grobinština u radničkom pokretu i revoluciji*, Rijeka 1981, str. 269-367;

Povijest Rijeke, Rijeka 1988;

Povijest Saveza komunista Jugoslavije, Beograd 1985;

SIROTKOVIĆ, Hodimir: Normativni akti ZAVNOH-a od njegova Drugog do Trećeg zasjedanja, *Spomenica JAZU u čast dvadeset i pete godišnjice ZAVNOH-a*, Zagreb 1969, str. 147-162;

SMODLAKA, Josip: *O razgraničenju Jugoslavije s Italijom*, tehnika »Sloboda« (Kastavština) 1944;

SOBOLEVSKI, Mihael: Prilog pitanju organizacionog razvitka JNOF Hrvatske, *Putovi revolucije*, 9, Zagreb 1967, str. 94-110;

STRČIĆ, Petar: Referat dra Olega Mandića ZAVNOH-u o putovanju Istrom (na početku 1944), *Historijski zbornik*, 21-22/1968-1969, Zagreb 1969, str. 419-453;

Isti: *Vanjskopolitička borba Josipa Broza Tita za Istru od 1941. do 1945. godine*, Rijeka 1978;

Isti: *Zapisnici sjednica Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Hrvatsko primorje 1943-1945. godine*, Rijeka 1975;

ŠEPIĆ, Dragovan: Talijanski antifašisti u emigraciji i pitanje Julijske krajine, *Pazinski memorijal*, 9, Pazin 1979, str. 233-239;

Isti: *Vlada Ivana Šubašića*, Zagreb 1985;

ŠVOB, Vinko - Mahmut Konjhodžić: *Drugi odred Primoraca, Gorana i Istrana 1942. godine*, Zagreb 1969;

TOMIĆ, Josipa: Prilog proučavanju postanka i razvitka narodne vlasti u Hrvatskoj 1941-1943, *Putovi revolucije*, 1-2, Zagreb 1963, str. 85-103;

Vodič Historijskog arhiva Rijeka, Pazin-Rijeka 1980;

VLAHOV, Dražen: Dokumenti za povijest partizanskog školstva u Istri (II dio), *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 25, Pazin-Rijeka 1982, str. 129-280;

Isti: Izvještaji Jakova Blaževića, delegata ZAVNOH-a i CK KPH, iz Hrvatskog primorja i Istre u jesen 1943. godine, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 21, Rijeka 1977, str. 41-86;

Isti: Okružni narodnooslobodilački odbor za Buzet, *Buzetski zbornik*, 1, Pula 1976, str. 51-80;

Isti: Okružni NOO za Pazin (1944-1945), *Pazinski memorijal*, 6, Pazin 1977, str. 221-278;

Isti: Tri izvještaja iz Istre (jesen 1943), *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 20/1975-1976, Rijeka 1976, str. 29-57;

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom V, knjiga 1, Beograd 1952;

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XIII, knjiga 1, Beograd 1969;

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Zbornik dokumenata 1943, Zagreb 1964;

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Zbornik dokumenata 1944 (Od 1. siječnja do 9. svibnja), Zagreb 1970;

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Zbornik dokumenata 1944 (Od 10. svibnja do 31. prosinca), Zagreb 1975;

ZOREC, Duško: Inventar arhivske građe općine Kastav (1847-1937), *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 11-12/1966-1967, Rijeka 1967, str. 367-388.

POPIS SKRAĆENICA

AVNOJ - Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije

CK KPH - Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske

GNOO - Gradski narodnooslobodilački odbor

JNOF - Jedinствена narodnooslobodilačka fronta

KK KPH - Kotarski komitet Komunističke partije Hrvatske

KNOO - Kotarski narodnooslobodilački odbor

KPH - Komunistička partija Hrvatske

MNOO - Mjesni narodnooslobodilački odbor

NOB - Narodnooslobodilačka borba

NOF - Narodnooslobodilačka fronta

NOO - Narodnooslobodilački odbor

NOP - Narodnooslobodilački pokret

NOV - Narodnooslobodilačka vojska

NOVH - Narodnooslobodilačka vojska Hrvatske

NP - Narodna pomoć

OF - Osvobodilna fronta
ONOO - Okružni narodnooslobodilački odbor
VŠ NOV i POJ - Vrhovni štab narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije
ZAVNOH - Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

SUMMARY

THE GROWTH OF THE NATIONAL LIBERATION FRONT IN THE AREA OF RIJEKA (1941-1945)

Antun Giron

The area of Rijeka comprises the territory of Kastavština, the Liburnian parts of Istria, the city of Rijeka and the Kvarner coastline stretching from Rijeka to Kraljevica. The growth of revolutionary authorities in that area was taking place in stages.

Till the middle of 1942 this process was headed by the People's Aid and National Liberation Front committees, which since then merged under the name of NOOs (National Liberation Committees). By spring 1943 the vertical growth of NOOs reached the district level and was followed since end of 1943 by the formation of wider administrative areas, the provinces of Gorski Kotar, Hrvatsko Primorje, and Istria, the latter's administrative boundaries running along the area of Rijeka. The next stage was characterized by the definition of the administrative boundaries between the provinces of Hrvatsko Primorje and Istria, on one hand, and, on the other, the provinces of Hrvatsko Primorje and Gorski Kotar. By the end of the war in 1945 the NOOs became well-organized local authorities of the Federal State of Croatia.

RIASSUNTO

SVILUPPO DEL POTERE POPOLARE NELL'AREA DI FIUME DAL 1941 AL 1945

Antun Giron

L'area fiumana è costituita dal territorio del Castuano, dalla parte liburnica dell'Istria, da Fiume e dal Litorale quarnerino da Fiume a Kraljevica. In questa zona si è svolto, in alcune tappe, il processo di istituzione degli organi del potere democratico rivoluzionario.

Fino alla metà del 1942 tale funzione veniva svolta dai comitati del Soccorso Popolare e da quelli del Fronte Popolare di Liberazione. Da quel momento essi vengono chiamati, di regola, con la medesima denominazione: comitati popolari di liberazione e, fino alla primavera del 1943 si attua il processo di collegamento verticale dei CPL fino a livello di distretto. Dalla metà alla fine del 1943 vengono costituite maggiori unità territoriale-amministrative: il Circondario del Gorski Kotar, il Circondario del Litorale Croato e la Regione dell'Istria le cui delimitazioni amministrative s'intersecano nell'area di Fiume. La tappa successiva dell'avanzata del potere popolare è caratterizzata dalla definizione dei confini amministrativi tra il Circondario del Litorale Croato e la Regione dell'Istria, tra il Circondario del Litorale Croato ed il Circondario del Gorski Kotar. Nella tappa seguente, che si protrae fino alla liberazione definitiva del 1945, si riscontra, invece, la strutturazione dell'assetto interno dei CPL che assurgono ad organi amministrativi e giudiziari dello Stato Federato di Croazia.